

קניית כרטיסי הגרלה

השאלה שברצוני לעסוק בה היום היא האם מותר לקנות כרטיסי הגרלה של מפעל הפיס או למלא טור בטוטו או לתרום לישיבה שעושה הגרלה על פרסים יקרי ערך בין התורמים, והאם יש הבדל בין שלוש הדוגמאות שהבאנו. המשנה, שאותה למדנו בדף היומי השבוע, אומרת כך :

1. משנה מסכת בבא מציעא פרק ה משנה ג

הלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי - הרי היא שלו וכך היה ביתוס בן זונין עושה על פי חכמים.

מדובר באדם שלוקח הלוואה מאחר, וממשכן את שדהו - אבל עושה זאת באופן שונה ממשכון רגיל: הוא מתנה איתו בפירוש שאם עד לתאריך מסוים הוא לא יחזיר לו את החוב - השדה תהיה שייכת למלוה. הנושא הזה מעורר בעיות רבות בהלכות ריבית (כגון מי יכול לאכול מהפירות של השדה בינתיים), אך בהם אין ברצוני לעסוק במסגרת הזו. ברצוני לעסוק בנושא אחר, והוא האסמכתא שבדברים: האם באמת התכוון הלוה להקנות את השדה למלוה? - ודאי שלא. הוא התכוון לבקש הלוואה, ורוצה לתת למלוה תחושת בטחון בכך שההלוואה תוחזר, ולכן התחייב להעביר את השדה אם ההלוואה לא תוחזר בזמן. בסופו של דבר הגמרא פוסקת שאסמכתא אינה קונה, ואפילו בענייני מטלטלין אין להקנות שום דבר באופן של אסמכתא:

2. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סו עמוד ב

רב בר שבא הוה מסיק ביה רב כהנא זוזי. אמר ליה: אי לא פרענא לך ליום פלוני - גבי מהאי חמרא. סבר רב פפא למימר: כי אמרינן אסמכתא לא קניא - הני מילי בארעא, דלאו לזבוני קיימא. אבל חמרא, כיון דלזבוני קאי - כזוזי דמי. אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא: הכי אמרינן משמיה דרבה: כל דאי - לא קני.

מוכח מכאן שכל אופן של מכירה שאדם מתנה אותה במשהו שהוא מאמין שלא יקרה, המכירה לא חלה - וגם אם מדובר בחפץ שבדרך כלל עומד למכירה. המשנה במסכת סנהדרין מונה את המשחק בקוביה כאחד מהאנשים שפסולים לעדות:

3. משנה מסכת סנהדרין פרק ג משנה ג

ואלו הן הפסולין: המשחק בקוביא, והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית. אמר רבי שמעון: בתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית. משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה: אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין:

ר' יהודה וחכמים חולקים האם אדם שמשחק בקוביה אך גם עוסק בדברים אחרים יהיה פסול לעדות או לא. בגמרא נחלקו בטעם לכך שמשחק בקוביה פסול לעדות:

4. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כז עמוד ב

משחק בקוביא מאי קא עביד? - אמר רמי בר חמא: משום דהוה אסמכתא, ואסמכתא לא קניא. רב ששת אמר: כל כי האי גוונא - לאו אסמכתא היא. אלא: לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם. מאי בינייהו? - איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי.

אסמכתא - היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו.

לא קניא - והוה ליה כעין גזילה בידו.

כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא - והיכי דמי אסמכתא - כגון דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא וכגון משליש את שטרו דגט פשוט (בבא בתרא קסח, א) דסומך על לא דבר, דסבור כל זה בידי לעשות, ומרישא כי מתני - אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני, דטועה וסבור לא יבא לידי כך, אבל הכא לא סמיך אמיד, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אתני - שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני, ולא גזילה היא.

לדעת רב ששת, אם כן, אין בכך משום אסמכתא, והכל הבעיה היא שזה לא תורם כלום ליישוב העולם. רש"י מסביר את החילוק בין אסמכתא לבין משחק בקוביה לדעת רב ששת. שתי דוגמאות הוא מביא לאסמכתא: אדם שמקבל שדה באריסות ומתחייב שאם הוא יוביר אותה (ואז המחכיר יפסיד את האחוזים שלו) הוא מתחייב לקנס גבוה מאוד, ואדם שמשלם חלק מהחוב שלו ונותן את השטר בידי שליח ואומר לו שאם הוא לא משלם את שאר החוב עד תאריך מסוים, יחזירו את השטר למלוה - ואז הוא יצטרך לשלם שוב את הכל. בשני המקרים ההם האדם סומך על עצמו, כי הוא בטוח שהוא יעבוד בשדה והוא בטוח שיהיה לו כסף להחזיר את החוב. אבל במשחק בקוביה המשחק אינו סומך על שום דבר אלא מהמר, ולכן אין בזה משום גזל.

האם זה אומר שאריס שמוביר את השדה פטור מלשלם למחכיר? הרי הוא באמת הפסיד את האחוזים שהגיעו לו! דוגמא נוספת: האם קבלן שמקבל על עצמו קנס אם הבית לא יהיה גמור עד תאריך מסוים - זו אסמכתא? הרי לפעמים זה באמת נועד לפצות את הלקוח שבינתיים יצטרך לשכור בית אחר! אחת הדרכים להבחין בין אסמכתא לבין פיצוי אמיתי היא האם הסכום שעליו הם מסכימים בתור קנס הוא ריאלי:

5. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קד עמוד ב

ההוא גברא דקבל ארעא מחבריה, אמר: אי מוברנא לה - יהיבנא לך אלפא זוזי. אוביר תילתא. אמרי נהרדעי: דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא. רבא אמר: אסמכתא היא. ואסמכתא לא קניא. ולרבא, מאי שנא מהא דתנן: אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא? - התם לא קא גזים, הכא כיון דקאמר מילתא יתירתא - גוזמא בעלמא הוא דקגזים.

התוספות פוסקים כדברי רב ששת, שאין במשחק בקוביה משום גזל, למרות שלהלכה נפסק שאסמכתא לא קניא:

6. תוספות מסכת עירובין דף פב עמוד א

אמר ר' יהודה אימתי כו' בזמן שאין לו אומנות כו' - אע"ג דמסקינן דפליגי רבנן עליה דרבי יהודה, הלכה כרבי יהודה, כדפסיק בפרק זה בורר (שם דף כו:): א"ר אבהו הלכה כרבי יהודה ומכאן משמע דשרי לשחוק בקוביא דאפילו לרמי בר חמא דמפרש טעמא דמשחק בקוביא פסול משום דאסמכתא לא קניא היינו לרבנן אבל לר' יהודה דמכשר היכא דגמיר אומנות אחריתי קסבר דכה"ג לאו אסמכתא היא וטעם דלא הוי אסמכתא כדפירש הקונטרס בפ' זה בורר (שם דף כד:): משום דלא דמי לההיא דב"מ (דף קד:): אם אוביר ולא איעביד אשלם אלפא זוזי דהתם הוי בידו ולהכי לא גמר ומקני דמעיקרא כי אתני אדעתא דלא יהיב ליה אסמכתא קמתני דטועה וסבור שלא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמיד משום דלא ידע אי נצח או לא.

לפי התוספות, אם כן, מותר לשחק בקוביה, וממילא ברור שאם המשחק בקוביה פסול לעדות אין זה בגלל שהוא גזלן אלא רק מפני שהוא אינו עוסק ביישובו של עולם. ואולם, רש"י נימק את העובדה שהמשחק בקוביה פסול לעדות לא בעובדה שהוא אינו עוסק ביישובו של העולם, אלא בכך שהוא גזלן, אם כי הוא כותב שזה גזל מדרבנן:

7. רש"י מסכת ראש השנה דף כב עמוד א

אלו הן הפסולין המשחק בקוביא - חתיכות של עצם שמשחקין בערבון, ואמור רבנן: אסמכתא לא קניא, והרי הן גזלנין מדרבנן, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש, כדכתיב (שמואל ב' כג) ויגזל את החנית מיד המצרי.

ובאמת, בניגוד לדברי התוספות מצינו גמרא מפורשת שאומרת שאסור להמר גם כשאין לך מושג מה תהיה התוצאה. המדובר שם הוא בהימורים על מנות - כאשר גודל המנה הוא שונה, ויש ויכוח מי יקבל את המנה הגדולה יותר:

8. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמט עמוד ב

מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה... עם בניו ועם בני ביתו - אין, עם אחרים - לא... מנה גדולה כנגד מנה קטנה - אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא - משום קוביא.

רש"י

משום קוביא - דגזל הוא, דאסמכתא לא קניא, והוא אסמכתא דסמך על הגורל אם יפול גורל אמנה הגדולה אזכה בה, ולפיכך תלה עצמו אף לגורל הקטנה על הספק, ואילו יודע מתחלה שכן - לא היה מתרצה.

ובאמת, גם הרמב"ם כותב שאסור לשחק בקוביה מפני שיש בזה איסור גזל. לכאורה משמע שהוא פוסק כדברי רמי בר חמא ולא כדברי רב ששת:

9. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ו הלכה י

המשחקין בקוביא כיצד? אלו שמשחקין בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבריו באותו השחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם, אע"פ שברצון הבעלים לקח, הואיל ולקח ממון חבריו בחנם דרך שחוק והתל הרי זה גזל. וכן המשחקין בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבריו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם.

גם הימורים על סוסים או מכוניות, לפי דברי הרמב"ם, אסורים מדין גזל - ומשמע שהוא אינו מקבל את החילוק של התוספות, וסובר שבכל הדברים הללו אומרים שאסמכתא לא קניא. ואולם, בהלכות עדות הוא מסייג את הדברים כפי שסייג רב ששת, ואומר שרק במקרה שאין להם עיסוק אחר הם פסולים לעדות:

10. רמב"ם הלכות עדות פרק י הלכה ד

ועוד יש שם רשעים שהן פסולין לעדות אע"פ שהן בני תשלומין ואינן בני מלקות, הואיל ולוקחים ממון שאינו שלהם בחמס פסולין שנאמר "כי יקום עד חמס באיש"... וכן משחק בקוביא והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הוא, הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל, ולא בקוביא בלבד אלא אפילו משחקים בקליפי אגוזים וקליפי רמונים, וכן לא יונים בלבד אמרו אלא אפילו המשחקים בבהמה חיה ועוף ואומר כל הקודם את חבריו או כל הנוצח את חבריו יטול בעליו את שניהן וכן כל כיוצא בשחוק זה, והוא שלא תהיה לו אומנות אלא שחוק זה הרי הוא פסול, וכל אלו פסולין מדבריהם.

לכאורה, אם פוסק הרמב"ם כרמי בר חמא שיש במשחק בקוביה חשש של גזל, מדוע הוא מסייג את הדברים (כפי שעשה רב ששת) רק למשחקים בקוביה שאינם עוסקים ביישובו של עולם? הרי בכל מקרה יש בזה חשש של גזל! מסביר הלחם משנה שבאמת גם הרמב"ם מקבל את החילוק של התוספות בין אסמכתא למשחק בקוביה, ולכן הוא סובר

שאסמכתא לא קונה בכלל, ומי שנהנה מאסמכתא נחשב גזלן ממש, אבל במשחק בקוביה אין זה גזל ממש, אלא רק דומה לאסמכתא, ולכן אדם שעוסק בכך באופן בלעדי לא ראוי להעיד, אבל אין זה גזל ממש:

11. לחם משנה (ר' אברהם די בוטון, המאה ה-16, יוון) הלכות עדות י, ד

דכוונת רב ששת הוא לומר דמשחק בקוביא לאו אסמכתא גמורה היא כדי לפוסלו משום הא דליהוי גזל גמור, דהא ודאי לא הוי גזל גמור אלא מ"מ קצת גזל הוי ואין ראוי לפוסלו בשביל גזל מועט כזה אם לא שלא יהיה לו אומנות אחרת אלא זה, דאז כיון דהוא אוכל מדבר של גזל - מכוער הדבר ביותר שמתפרנס מדבר של גזל ואפילו שלא יהיה גזל גמור מ"מ כיון דמתפרנס מזה ראוי לפוסלו וז"ש רבינו ה"ז בחזקת שאוכל מן הקוביא כו'.

ואילו הרדב"ז סובר שלדעת הרמב"ם יש במשחק בקוביה איסור של גזל גמור (אם כי מדרבנן, כי גם הוא יסכים לדברי רש"י שגזל מן התורה הוא רק כעין גזילת החנית מיד המצר). מדוע, אם כן, הרמב"ם מסייג את הדברים רק לאדם שאין לו עיסוק אחר? - מסביר הרדב"ז שהסיבה לכך היא שלמרות שמדובר בגזל גמור, הרי שהגזלן במקרה הזה מורה היתר לעצמו, למרות שההיתר אינו מבוסס מבחינה הלכתית. אבל מכיון שהוא אינו תופס את עצמו כגזלן, אין לפסול אותו לעדות בגלל המשחק בקוביה:

12. שו"ת רדב"ז (ר' דוד בן זמרה, המאה ה-15, ספרד וישראל) חלק ה סימן עג

אבל הרמב"ם... ס"ל דהוי גזל דרבנן והיינו הך דשבת דאמרינן ודבר זה אפי' בחול אסור משום קוביא וזהו מה שכתב בהלכות גזלה ואבדה אבל ס"ל דלא סגי האי טעמא למפסליה לעדות לפי שהוא סובר דכיון דמדעתיה יהיב ליה ואגב דאי מרויח שקיל גמר ומקני ליה לגמרי וכיון שהוא סובר דבהיתרא קא עביד לית לן למיפסליה אלא מטעמא שאינו עוסק בישובו של עולם

מכל האמור לעיל מוכח שכשאדם מתחייב למשהו אבל הוא לא בטוח שזה יקרה, הרי שאין זה מחייב אותו באמת. דבר זה קשה משני אירועים לפחות שהם אנשים התחייבו על תנאי, וזה אכן חייב אותם:

13. בראשית פרק כח פסוקים כ - כב

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יְהִי אֵל-לְקִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ: וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי אֵל-לְקִים: וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִי אֵל-לְקִים וְכָל אֲשֶׁר יִתֵּן לִי עֲשֶׂה אֲעֲשֶׂהנִי לָךְ:

הקב"ה אכן התייחס לנדר כדבר מחייב, כשאמר לו (בראשית לא, יג): "אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית אֶל אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שָׁם מִצֵּבָה אֲשֶׁר נִדְרָתָ לִי שָׁם נֶדֶר עָתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ" והוא אף קיים את נדרו, כפי שכתוב (בראשית לה, ו-ז): "וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוֹזָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ פְּנֵעַן הוּא בֵּית אֶל הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ. וַיָּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל-בֵּית אֶל כִּי שָׁם נָגְלוּ אֱלֹהֵי הָאֵל-לְקִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו". הפעם השניה שנדרו נדר כזה והוא חייב אותם היא מה שקראנו בפרשת השבוע שעבר:

14. במדבר פרק כא פסוקים א-ג

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ עָרֹד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן וְנָתַן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִתְרַמַּתִּי אֶת עֲרִיָּהֶם: וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיִּתְּרֵם אֶתָּהֶם וְאֶת עֲרִיָּהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה:

האם ניתן להאשים את הקב"ה בכך שהוא נהנה מאסמכתא? - את התשובה לכך ניתן לראות בדברי המרדכי שאומר שלמרות שכרגיל אסמכתא לא קניא, הרי שבענייני הקדש אסמכתא קניא, מכיון שמדאורייתא זה קונה:

15. מרדכי, (ר' מרדכי בן הלל, המאה ה-13, אשכנז) **מסכת בבא קמא סימן מו**
ומצאתי עוד בשם ר' נתנאל מקינון דאסמכתא קניא לגבי הקדש וצדקה, שהרי אסמכתא קונה מן התורה, כדאמר מנין לערב מן התורה דכתיב 'אנכי אערבנו' והיינו אסמכתא.

סיכום עד כה: ראינו כי להלכה נפסק שאסמכתא לא קונה, אם כי אין בכך איסור גזל מן התורה אלא מדרבנן. עם זאת, לגבי משחק בקוביה ראינו שיש שתי דעות האם זה נחשב אסמכתא או לא, מכיון שהמהמר אינו בטוח מראש כלל מה יקרה, ולכן יכול להיות שהוא מקנה בלב שלם. נחלקו השו"ע והרמ"א כיצד לפסוק להלכה - כרמב"ם או כתוספות:

16. שולחן ערוך חושן משפט סימן רז סעיף יג

וכן תנאים שמתנים בני אדם ביניהם, אע"פ שהם בעדים ובשטר: אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר, לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה. הגה: ויש אומרים דג' חלוקין בדיני אסמכתא, דכל מה שאין בידו ותלוי ביד אחרים, כגון שאמר לו קנה לי יין ממקום פלוני ואם לא תקנה תחייב לי בכך וכך, דזה אינו תלוי בו דלילמא לא ירצו למכור לו, הוי אסמכתא בכל ענין ולא קני; ומה שיש בידו לעשות אם לא גזים, כגון שאמר: אם אוביר ולא אעבוד אשלים במיטב, לא הוי אסמכתא, וקניא; אבל אי גזים ואמר: אם לא אעבוד אשלים אלפא זוזי, הוי אסמכתא ולא קניא. לפיכך כשמוכר מקנה ללוקח על תנאי: אם תעשה לי כך תקנה, הוי אסמכתא, כיון שקיים התנאי אינו תלוי ביד המוכר רק ביד הלוקח. אבל אם אין בידו לגמרי, ולא ביד אחרים, כגון המשחק בקוביא וכיוצא בו, שאינו יודע אם ינצח או לא ואפילו הכי התנה, ודאי גמר ומקני מספק. ד"א, כשחוקקין במעות מוכנים. אבל אם שוחקים באמנה, אין מוליחין ממנו מה שהפסיד. ויש אומרים אפילו נתן לו משכון על המעות לא מהני, דמעות אין כאן משכון אין כאן, כמו שנתבאר לעיל סימן ק"ץ סעיף ט'; אבל כשמעות מוכנין על הדף, מותר לשחוק ואין בו אסמכתא, ודלא כיש חולקין ואוסרין לשחוק בכל ענין.

עכשיו שראינו את כל המקורות הללו, נותר לנו לדון מה הדין בכרטיסי הגרלה של מפעל הפיס. הרב עובדיה הדאיה, שהיה חבר מועצת הרבנות הראשית וראש ישיבת המקובלים 'בית אל' בירושלים, נשאל האם מותר לאדם לרכוש כרטיסי הגרלה של מפעל הפיס. מסתבר שהרב לא הבין בדיוק את השאלה, ובתחילת התשובה הוא התייחס להגרלות באופן כללי. בסוף התשובה (שתובא להלן) הוא הבין ששואלים אותו מכיון אחר לגמרי, כי היה מדובר בהשתתפות בהגרלות הטוטו, והבעיה היתה המשחקים בשבת. אילו הוא היה מבין את השאלה מראש, הוא היה עונה מאוד בקצרה, כפי שנראה להלן. אבל בגלל שהוא לא הבין את השאלה, אנחנו זכינו לתשובה מפורטת ומעניינת בנושא הגרלות באופן כללי, והוא סובר שאם ישנה הגרלה על חפץ מסוים אין שום איסור להשתתף בהגרלה הזו, כי הזוכה אינו מקבל את הכסף של המשתתפים האחרים אלא את החפץ שעליו הוא שם את כספו, וממילא אין פה בעיה של אסמכתא בין הזוכים למשתתפים האחרים. המוכר, מצידו, ודאי שמח על מכירת החפץ, כי הוא קיבל את תמורתו המלאה. אמנם המפסידים לא קיבלו את כל כספם, אבל זה בינם לבין המוכר ולא בינם לבין הקונה:

17. ישכיל עבדי חלק ח סימן ה אות ג

האם מותר לקנות כרטיס הגרלה של מפעל הפיס, ואם זה אסור האם יש מהצורך לפרסם זה ברבים מהטעם כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו'.

השאלה באה סתומה, לא ביאר צדדי האיסור שיש בזה, אם מטעם איסור שחוק בקוביא הרי מבואר בחו"מ סי' שע דהוא בדרך שחוק דהמנצח לוקח כו"כ מחבירו וכו', וזה הוי כאסמכתא ויש בו משום גזל מדבריהם, כאן בגורל אין בו ענין של משחק של ניצחון וכדומה, שלוקח מה שיש אצל חבירו, אלא ענין של מזל, דכל אלה המשתתפים בגורל

קונים להם זכות הגרלה בדבר מסוים שעליו עושים הגורל, היינו דאם נפל חלקו בהמספר של זכות אז זוכה בגורל, וקונה אותו הדבר שעליו נשתתפו בגורל, ואין כאן ענין של אסמכתא, דזה המזכה לו הדבר ההוא אין לו שום הפסד כמו במשחק הקוביא, דהדבר המסוים שעליו שיחקו הוא ממונו הפרטי של המנוצח, ואם הוא סכום גדול לא מקנה לו בכל לבו והוי שפיר בחינת אסמכתא ויש חשש גזל מדבריהם. לא כן עניין הגורל, שאוספים סכומים גדולים על גורל כמו המגרילים על ס"ת או מגילת כסף וכדומה, בעל הדבר של הס"ת וכו' לא מגיע לו שום הפסד בזה, אדרבה מרויח פי כמה ממחיר הס"ת או המגילה ואין כאן ענין של אסמכתא, שבכל לבו ונפשו מקנה לו הדבר ההוא. וזה מעשים שבכל יום שרבים עושים גורל על ס"ת וכדומה ואין פוצה פה ומצפצף.

לפי דבריו, לכאורה, אין בעיה בכל כרטיסי ההגרלה שמגרילים חפצים או אפילו במפעל הפיס שבו הפרס המוצע אינו קשור למספר המשתתפים בהגרלה. ואולם, לדעת הבן איש חי נראה שזה לא פשוט כל-כך. הוא נשאל על הגרלה עם הרבה יותר סיכויים מאשר זו של מפעל הפיס, וענה שהיא אסורה:

18. רב פעלים (ר' יוסף חיים מבבל, המאה ה-19, בגדד) חלק ב' - יו"ד סימן ל

נשאלתי מן ת"ח אחד ששאלו על ידו מעיר רנגון יע"א, יש בעיר זו מין משחק שמשחקין בו אנשי גין, והוא עשוי ומורכב על שנים ושלושים פתקאות, כל פתקא כתוב עליה שם אחד משמות העופות והבהמות והחיות ושמש וירח וכיוצא, והם ל"ב שמות כתובים על ל"ב פתקאות, ותכלית השחק הוא, שזה הגוי בעל מלאכת השחק הזה, מניח פתקא אחת מן ל"ב פתקאות הנז' שכתוב עליה שם אחד משמות הנז' תוך תיבה אחת קטנה סגורה, והמפתח של התיבה הנז' יהיה שמור אצל אדם אחד, ולא ידע שום אדם מהו השם הכתוב בפתקא אשר בתוך התיבה הנז', ויום אחד קודם שיפתחו התיבה הנז' יבואו בני אדם המשחקים בזה השחק לבית השחק הנז' וכל אחד יכתוב שם אחד מן ל"ב שמות בפתקא אחת כפי מה שיעלה בלבו, מן אותם ל"ב שמות אשר עליהם מורכב השחק הזה, ויום המחרת יפתחו אותה התיבה הסגורה שמונח בתוכה פתקא הכתוב עליה שם מן ל"ב שמות הנז', וכל אדם מן המשחקים אשר כיון בכתבתו לכתוב אותו השם שיעלה בתוך אותה התיבה הסגורה, ירויח שלשים רופי'א, בעד כל רופי'א אחת שנתן בשחק הנז', ואותם בני אדם שלא כונו את השם וכתבו שמות אחרים, יפסידו מה שנתנו בשחק הזה, וכן על זה הדרך בכולם.

...ונראה לי ליישב מנהג העולם בגורל של י"א נצי"ב בטעם נכון בעזה"י, והוא כי רוב ככל עושין זה הגורל על חפצים, דהיינו שיש לאדם חפץ א' ורוצה למכרו בהרווחה ביותר מן שוויו, על כן מאסף חלקים של הדמים מבני אדם, ולוקח דמי החפץ לעצמו מאלו האנשים שנכנסו בהטלת הגורל, וכותב שם כל אחד בפתקא אחת, ואז אחר שמטיל הגורל וזוכה אחד משמות של הפתקאות, אז הוא לוקח לו את החפץ מאותו אדם בעל החפץ, באופן שאין הזוכה נוטל המעות שנתנו בעלי הפתקאות, אלא נוטל החפץ שהוא ביד האדם שקבל הדמים מכל בעלי פתקאות, וזה החפץ היה עודנו ביד בעליו, והמשחקים בעלי הפתקאות, לא עשו שום קנין של משיכה בגוף החפץ ההוא, כדי שיזכו בגוף החפץ, כי אם רק נתנו מעות, וגם במעות לא נעשה גמר קנין, אלא הם בסוג פקדון אצל בעל החפץ, דודאי אם נאבד או נגנב החפץ אבד לבעל החפץ, והם לוקחים מעות שנתנו, על כן אם יש חשש גזל משום אסמכתא, אין החשש אצל זה הזוכה בגורל, כי הזוכה קבל החפץ מיד בעל החפץ בעד סך מעט הדנרים שנתן לו, ומה לו אצל שאר המשחקים שנתנו המעות, כיון דהוא אינו מקבל ולוקח המעות שלהם, ואם יש חשש בזה הוא אצל בעל החפץ שלקח המעות מיד המשחקים, ולכן בכה"ג אין שום חשש ביד כל או"א מן המשחקים הזוכה בגורל בחפץ ונוטלו, ולכן נהגו היתר בזה השחק של י"א נצי"ב שעושין על החפץ.

...וא"כ השתא ממילא מובן ועולה מכל האמור, כי נידון השאלה בשחק שעושין ברנגון יע"א, ה"ז אסור דאין זה דומה לגורל של י"א נצי"ב שלמדנו בו זכות להתיר, יען כי כאן הזוכה בשלושים רופי'א בעד כל רופי'א אחת אשר נתן, הנה הוא לוקח ממעות שנתנו המשחקים, ועל כן יש בזה איסור קוביא.

לסיכום: יש לדרג את כרטיסי ההגרלות למספר דרגות: כשישיבה עושה הגרלה, כל מי שתורם כסף לישיבה מתכוון להקדיש את כספו, ובזה ודאי שאסמכתא קונה ע"פ דברי המרדכי, ואין חשש של גזל למשתתפים האחרים.

כשעושים הגרלה על חפצים אחרים שאינן למטרת צדקה, גם הרב הדאיה וגם הבן איש חי יגידו שאין עם זה בעיה, כי המקבל בסוף אינו מקבל שום דבר מידי המשתתפים האחרים, אם כי מי שעושה את ההגרלה משתכר מאסמכתא. כשעושים הגרלה שבה אין קשר בין הסכום המתקבל מהמשתתפים לבין הזכיה נראה שהרב הדאיה יגיד שאין בכך בעיה ואילו הבן איש חי יגיד שמכיון שבסופו של דבר הכסף מגיע מהמשתתפים יש בכך איסור. אבל כשמדובר גם באיסור משחקים בשבת - ישנה בעיה אחרת של מחזק ידי עוברי עבירה, ואז גם הרב הדאיה כותב במפורש שאסור, כפי שכתב בסוף אותה תשובה, כשקיבל הבהרות מהשואל:

19. ישכיל עבדי (ר' עובדיה הדאיה, המאה ה-20, ישראל) חלק ח סימן ה אות ג

בעניין הגרלה בסעיף ג כותב שהוא לא כיון על מפעל הפיס אלא על הספורט או ניחושי טוטו שקונים כרטיסים ומנחשים מי זוכה בכדור רגל בשבת, וצדדי האיסור משום שהמשחק נעשה בשבת וכו', אם כיון לכך באמת צריך ניחוש להבין דבריו. אני מעולם לא ידעתי מזה ולא שמעתי ואם באמת כך שהכל נעשה בשבת ויש ענין של מסייע ידי עוברי עבירה, ודאי שאסור וצריך למונעם מזה, ויכול להיות שגם בחול יש לאסור מטעם לא תנחשו וכו' והיות שאיני בקי ומכיר באופן מעשהו איני יכול לחוות דעה בזה.

גם הרב עובדיה יוסף בסופו של דבר אוסר לספרדים לקנות כרטיסי הגרלה כאלו גם מנימוקים שזה מכלה את כספם, אבל גם בגלל פסיקת השו"ע. לאשכנזים משמע שיהיה מותר, אך לא למשחקי ספורט בשבת:

20. שו"ת יביע אומר (הרב עובדיה יוסף שליט"א) חלק ז חו"מ סימן ו

מסקנא דדינא שהספרדים ועדות המזרח אסור להם להשתתף בקניית כרטיסי מפעל הפיס, וכל שכן כרטיסי ספורט למיניהם שמשחקים בשבת ומחללים שבת בפרהסיא, ונמצא שהוא מסייע ידי עוברי עבירה. ואף לאשכנזים יש לאסור בזה.

קניית כרטיסי הגרלה

1. משנה מסכת בבא מציעא פרק ה משנה ג

הלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי - הרי היא שלו וכך היה ביתוס בן זונין עושה על פי חכמים.

2. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סו עמוד ב

רב בר שבא הוה מסיק ביה רב כהנא זוזי. אמר ליה: אי לא פרענא לך ליום פלוני - גבי מהאי חמרא. סבר רב פפא למימר: כי אמרינן אסמכתא לא קניא - הני מילי בארעא, דלאו לזבונא קיימא. אבל חמרא, כיון דלזבונא קאי - כזוזי דמי. אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא: הכי אמרינן משמיה דרבה: כל דאי - לא קני.

3. משנה מסכת סנהדרין פרק ג משנה ג

ואלו הן הפסולין: המשחק בקוביא, והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית. אמר רבי שמעון: בתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית. משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה: אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין:

4. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד ב

משחק בקוביא מאי קא עביד? - אמר רמי בר חמא: משום דהוה אסמכתא, ואסמכתא לא קניא. רב ששת אמר: כל כי האי גוונא - לאו אסמכתא היא. אלא: לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם. מאי בינייהו? - איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי.

רפ"י

אסמכתא - היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו.

לא קניא - והוה ליה כעין גזילה בידו.

כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא - והיכי דמי אסמכתא - כגון דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא וכגון משליש את שטרו דגט פשוט (בבא בתרא קסח, א) דסומך על לא דבר, דסבור כל זה בידי לעשות, ומרישא כי מתני - אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני, דטועה וסבור לא יבא לידי כך, אבל הכא לא סמיך אמיד, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אתני - שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני, ולא גזילה היא.

5. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קד עמוד ב

ההוא גברא דקבל ארעא מחבריה, אמר: אי מוברנא לה - יהיבנא לך אלפא זוזי. אוביר תילתא. אמרי נהרדעי: דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא. רבא אמר: אסמכתא היא. ואסמכתא לא קניא. ולרבא, מאי שנא מהא דתנן: אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא? - התם לא קא גזים, הכא כיון דקאמר מילתא יתירתא - גוזמא בעלמא הוא דקגזים.

6. תוספות מסכת עירובין דף פב עמוד א

אמר ר' יהודה אימתי כו' בזמן שאין לו אומנות כו' - אע"ג דמסקינן דפליגי רבנן עליה דרבי יהודה, הלכה כרבי יהודה, כדפסיק בפרק זה בורר (שם דף כו:) א"ר אבהו הלכה כרבי יהודה ומכאן משמע דשרי לשחוק בקוביא דאפילו לרמי בר חמא דמפרש טעמא דמשחק בקוביא פסול משום דאסמכתא לא קניא היינו לרבנן אבל לר' יהודה דמכשר היכא דגמיר אומנות אחריתי קסבר דכה"ג לאו אסמכתא היא וטעם דלא הוי אסמכתא כדפירש הקונטרס בפי' זה בורר (שם דף כד:) משום דלא דמי לההיא דב"מ (דף קד:) אם אוביר ולא איעבד אשלם אלפא זוזי דהתם הוי בידו ולהכי לא גמר ומקני דמעיקרא כי אתני אדעתא דלא יהיב ליה אסמכתא קמתני דטועה וסבור שלא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי משום דלא ידע אי נצח או לא.

7. רש"י מסכת ראש השנה דף כב עמוד א

אלו הן הפסולין המשחק בקוביא - חתיכות של עצם שמשחקין בערבון, ואמור רבנן: אסמכתא לא קניא, והרי הן גזלין מדרבנן, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש, כדכתיב (שמואל ב' כג) ויגזל את החנית מיד המצרי.

8. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמט עמוד ב

מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן, אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה... עם בניו ועם בני ביתו - אין, עם אחרים - לא... מנה גדולה כנגד מנה קטנה - אף בחול לאחרים אסור. מאי טעמא - משום קוביא.

רש"י

משום קוביא - דגזל הוא, דאסמכתא לא קניא, והוא אסמכתא דסמיך על הגורל אם יפול גורל אמנה הגדולה אזכה בה, ולפיכך תלה עצמו אף לגורל הקטנה על הספק, ואילו יודע מתחלה שכן - לא היה מתרצה.

9. רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ו הלכה י

המשחקין בקוביא כיצד? אלו שמשחקין בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו השחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם, אע"פ שברצון הבעלים לקח, הואיל ולקח ממון חבירו בחנם דרך שחוק והתל הרי זה גזל. וכן המשחקין בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם.

10. רמב"ם הלכות עדות פרק י הלכה ד

ועוד יש שם רשעים שהן פסולין לעדות אע"פ שהן בני תשלומין ואינן בני מלקות, הואיל ולוקחים ממון שאינו שלהם בחמס פסולין שנאמר "כי יקום עד חמס באיש..." וכן משחק בקוביא והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הוא, הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל, ולא בקוביא בלבד אלא אפילו משחקים בקליפי אגוזים וקליפי רמונים, וכן לא יונים בלבד אמרו אלא אפילו המשחקים בבהמה חיה ועוף ואומר כל הקודם את חבירו או כל הנוצח את חבירו יטול בעליו את שניהן וכן כל כיוצא בשחוק זה, והוא שלא תהיה לו אומנות אלא שחוק זה הרי הוא פסול, וכל אלו פסולין מדבריהם.

11. לחם משנה (ר' אברהם די בוטון, המאה ה-16, יוון) הלכות עדות י, ד

דכוונת רב ששת הוא לומר דמשחק בקוביא לאו אסמכתא גמורה היא כדי לפוסלו משום הא דליהוי גזל גמור, דהא ודאי לא הוי גזל גמור אלא מ"מ קצת גזל הוי ואין ראוי לפוסלו בשביל גזל מועט כזה אם לא שלא יהיה לו אומנות אחרת אלא זה, דאז כיון דהוא אוכל מדבר של גזל - מכוער הדבר ביותר שמתפרנס מדבר של גזל ואפילו שלא יהיה גזל גמור מ"מ כיון דמתפרנס מזה ראוי לפוסלו וז"ש רבינו ה"ז בחזקת שאוכל מן הקוביא כו'.

12. שו"ת רדב"ז (ר' דוד בן זמרה, המאה ה-15, ספרד וישראל) חלק ה סימן עג

אבל הרמב"ם... ס"ל דהוי גזל דרבנן והיינו הך דשבת דאמרין ודבר זה אפי' בחול אסור משום קוביא וזהו מה שכתב בהלכות גזלה ואבדה אבל ס"ל דלא סגי האי טעמא למפסליה

לעדות לפי שהוא סובר דכיון דמדעתיה יהיב ליה ואגב דאי מרויח שקיל גמר ומקני ליה לגמרי וכיון שהוא סובר דבהיתירא קא עביד לית לן למיפסליה אלא מטעמא שאינו עוסק בישובו של עולם

13. בראשית פרק כח פסוקים כ - כב

וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לְאֹמֶר אִם יִהְיֶה אֵל-לְקִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ: וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְיִהְיֶה ה' לִי לֵאלֹהִים: וְהָאֵבֶן הַזֶּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֵל-לְקִים וְכָל אֲשֶׁר יֵתֵן לִי עֲשֹׂר אֶעֱשֶׂרנִי לָךְ:

14. במדבר פרק כא פסוקים א-ג

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ עָרֹד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמָתִי אֶת עֲרִיהֶם: וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתָּהֶם וְאֶת עֲרִיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה:

15. מרדכי, (ר' מרדכי בן הלל, המאה ה-13, אשכנז) מסכת בבא קמא סימן מו

ומצאתי עוד בשם ר' נתנאל מקינון דאסמכתא קניא לגבי הקדש וצדקה, שהרי אסמכתא קונה מן התורה, כדאמר מנין לערב מן התורה דכתיב 'אנכי אערבנו' והיינו אסמכתא.

16. שולחן ערוך חושן משפט סימן רז סעיף יג

וכן תנאים שמתנים בני אדם ביניהם, אע"פ שהם בעדים ובשטר: אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר, לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה. הגה: ויש אומרים דג' חלוקין בדיני אסמכתא, לכל מה שאין בידו ותלוי ביד אחרים, כגון שאמר לו קנה לי יין ממקום פלוני ואם לא תקנה תחייב לי כך וכך, דזה אינו תלוי בו דלילמא לא ירצו למכור לו, הוי אסמכתא בכל ענין ולא קני; ומה שיש בידו לעשות אם לא גזים, כגון שאמר: אם אוכיר ולא לעבוד אשלים במיטב, לא הוי אסמכתא, וקניא; אבל אי גזים ואמר: אם לא לעבוד אשלים אלפא זוזי, הוי אסמכתא ולא קניא. לפיכך כשמוכר מקנה ללוקח על תנאי: אם תעשה לי כך תקנה, הוי אסמכתא, כיון שקיים התנאי אינו תלוי ביד המוכר רק ביד הלוקח. אבל אם אין בידו לגמרי, ולא ביד אחרים, כגון המשחק בקוביא וכיוצא בו, שאינו יודע אם ינצח או לא ואפילו הכי התנה, ודאי גמר ומקני מספק. בד"א, כששחקין במעות מוכנים. אבל אם שחקים באמנה, אין מויליין ממנו מה שהפסיד. ויש אומרים אפילו נתן לו משכון על המעות לא מהני, דמעות אין כאן משכון אין כאן, כמו שנתבאר לעיל סימן ק"ץ סעיף ט'; אבל כשמעות מוכנין על הדף, מותר לשחוק ואין בו אסמכתא, וללא כיש חולקין ואוסרין לשחוק בכל ענין.

17. ישכיל עבדי חלק ח סימן ה אות ג

האם מותר לקנות כרטיס הגרלה של מפעל הפיס, ואם זה אסור האם יש מהצורך לפרסם זה ברבים מהטעם כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו'. השאלה באה סתומה, לא ביאר צדדי האיסור שיש בזה, אם מטעם איסור שחוק בקוביא הרי מבואר בחו"מ סי' שע דהוא בדרך שחוק דהמנצח לוקח כו"כ מחבירו וכו', וזה הוי כאסמכתא ויש בו משום גזל מדבריהם, כאן בגורל אין בו ענין של משחק של ניצחון וכדומה, שלוקח מה שיש אצל חבירו, אלא ענין של מזל, דכל אלה המשתתפים בגורל קונים להם זכות הגרלה בדבר מסוים שעליו עושים הגורל, היינו דאם נפל חלקו בהמספר של זכות אז זוכה בגורל, וקונה אותו הדבר שעליו נשתתפו בגורל, ואין כאן ענין של אסמכתא, דזה המזכה לו הדבר ההוא אין לו שום הפסד כמו במשחק הקוביא, דהדבר המסוים שעליו שיחקו הוא ממנו הפרטי של המנוצח, ואם הוא סכום גדול לא מקנה לו בכל לבו והוי שפיר בחינת אסמכתא ויש חשש גזל מדבריהם. לא כן עניין הגורל, שאוספים סכומים גדולים על גורל כמו המגרילים על ס"ת או מגילת כסף וכדומה, בעל הדבר של הס"ת וכו' לא מגיע לו שום הפסד בזה, אדרבה מרויח פי כמה ממחיר הס"ת או המגילה ואין כאן ענין של אסמכתא, שבכל לבו ונפשו מקנה לו הדבר ההוא. וזה מעשים שבכל יום שרבים עושים גורל על ס"ת וכדומה ואין פוצה פה ומצפצף.

18. רב פעלים (ר' יוסף חיים מבבל, המאה ה-19, בגדד) חלק ב - יו"ד סימן ל

נשאלתי מן ת"ח אחד ששאלו על ידו מעיר רנגון יע"א, יש בעיר זו מין משחק שמשחקין בו אנשי גין, והוא עשוי ומורכב על שנים ושלושים פתקאות, כל פתקא כתוב עליה שם אחד משמות העופות והבהמות והחיות ושמם וירח וכיוצא, והם ל"ב שמות כתובים על ל"ב פתקאות, ותכלית השחק הוא, שזה הגוי בעל מלאכת השחק הזה, מניח פתקא אחת מן ל"ב פתקאות הנז' שכתוב עליה שם אחד משמות הנז' תוך תיבה אחת קטנה סגורה, והמפתח של התיבה הנז' יהיה שמור אצל אדם אחד, ולא ידע שום אדם מהו השם הכתוב בפתקא אשר בתוך התיבה הנז', ויום אחד קודם שיפתחו התיבה הנז' יבואו בני אדם המשחקים בזה השחק לבית השחק הנז' וכל אחד יכתוב שם אחד מן ל"ב שמות בפתקא אחת כפי מה שיעלה בלבו, מן אותם ל"ב שמות אשר עליהם מורכב השחק הזה, ויום המחרת יפתחו אותה התיבה הסגורה שמונח בתוכה פתקא הכתוב עליה שם מן ל"ב שמות הנז', וכל אדם מן המשחקים אשר כיון בכתבתו לכתוב אותו השם שיעלה בתוך אותה התיבה הסגורה, ירויח שלשים רופייה, בעד כל רופייה אחת שנתן בשחק הנז', ואותם בני אדם שלא כוונו את השם וכתבו שמות אחרים, יפסידו מה שנתנו בשחק הזה, וכן על זה הדרך בכולם.

...ונראה לי ליישב מנהג העולם בגורל של י"א נצי"ב בטעם נכון בעזה"י, והוא כי רוב ככל עושין זה הגורל על חפצים, דהיינו שיש לאדם חפץ א' ורוצה למכרו בהרווחה ביותר מן שוויו, על כן מאסף חלקים של הדמים מבני אדם, ולוקח דמי החפץ לעצמו מאלו האנשים שנכנסו בהטלת הגורל, וכותב שם כל אחד בפתקא אחת, ואז אחר שמטיל הגורל וזוכה אחד משמות של הפתקאות, אז הוא לוקח לו את החפץ מאותו אדם בעל החפץ, באופן שאין הזוכה נוטל המעות שנתנו בעלי הפתקאות, אלא נוטל החפץ שהוא ביד האדם שקבל הדמים מכל בעלי פתקאות, וזה החפץ היה עודנו ביד בעליו, והמשחקים בעלי הפתקאות, לא עשו שום קנין של משיכה בגוף החפץ ההוא, כדי שיזכו בגוף החפץ, כי אם רק נתנו מעות, וגם במעות לא נעשה גמר קנין, אלא הם בסוג פקדון אצל בעל החפץ, דודאי אם נאבד או נגנב החפץ אבד לבעל החפץ, והם לוקחים מעות שנתנו, על כן אם יש חשש גזל משום אסמכתא, אין החשש אצל זה הזוכה בגורל, כי הזוכה קבל החפץ מיד בעל החפץ בעד סך מעט הדנרים שנתן לו, ומה לו אצל שאר המשחקים שנתנו המעות, כיון דהוא אינו מקבל ולוקח המעות שלהם, ואם יש חשש בזה הוא אצל בעל החפץ שלקח המעות מיד המשחקים, ולכן בכה"ג אין שום חשש ביד כל או"א מן המשחקים הזוכה בגורל בחפץ ונוטלו, ולכן נהגו היתר בזה השחק של י"א נצי"ב שעושין על החפץ.

...וא"כ השתא ממילא מובן ועולה מכל האמור, כי נידון השאלה בשחק שעושין ברנגון יע"א, ה"ז אסור דאין זה דומה לגורל של י"א נצי"ב שלמדנו בו זכות להתיר, יען כי כאן הזוכה בשלושים רופייה בעד כל רופייה אחת אשר נתן, הנה הוא לוקח ממעות שנתנו המשחקים, ועל כן יש בזה איסור קוביא.

19. ישכיל עבדי (ר' עובדיה הדאיה, המאה ה-20, ישראל) חלק ח סימן ה אות ג

בעניין הגרלה בסעיף ג כותב שהוא לא כיון על מפעל הפיס אלא על הספורט או ניחושי טוטו שקונים כרטיסים ומנחשים מי זוכה בכדור רגל בשבת, וצדדי האיסור משום שהמשחק נעשה בשבת וכו', אם כיון לכך באמת צריך ניחוש להבין דבריו. אני מעולם לא ידעתי מזה ולא שמעתי ואם באמת כך שהכל נעשה בשבת ויש ענין של מסייע ידי עוברי עבירה, ודאי שאסור וצריך למונעם מזה, ויכול להיות שגם בחול יש לאסור מטעם לא תנחשו וכו' והיות שאיני בקי ומכיר באופן מעשהו איני יכול לחוות דעה בזה.

20. שו"ת יביע אומר (הרב עובדיה יוסף שליט"א) חלק ז חו"מ סימן ו

מסקנא דדינא שהספרדים ועדות המזרח אסור להם להשתתף בקניית כרטיסי מפעל הפיס, וכל שכן כרטיסי ספורט למיניהם שמשחקים בשבת ומחללים שבת בפרהסיא, ונמצא שהוא מסייע ידי עוברי עבירה. ואף לאשכנזים יש לאסור בזה.